

УДК: 373.3.011.3-051:37.06

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2025.02.178>

Ірина БІЛОУС

*кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет,*

м. Тернопіль, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8203-1350>

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА

Анотація. У статті висвітлено роль учителя як ключової фігури у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів в умовах трансформації сучасної початкової освіти. Наголошено, що комунікативна компетентність є важливою передумовою успішного навчання, соціалізації та особистісного розвитку здобувачів освіти, оскільки поєднує мовленнєві, соціальні й емоційно-регулятивні вміння, необхідні для ефективної взаємодії на різних рівнях спілкування. Акцентовано на тому, що позиція вчителя є провідним чинником розвитку комунікативності: педагог формує стиль мовленнєвої взаємодії в класі, забезпечує психологічну безпеку та підтримку, моделює ситуації діалогу й стимулює ініціативність учнів у висловлюванні власних думок. Продemonстровано, що ефективне формування комунікативної компетентності можливе лише за умови системного використання сучасних педагогічних стратегій, зокрема інтерактивного навчання, діалогово-комунікативних технологій, сюжетно-рольових та мовленнєвих ігор, сторітелінгу, проєктної та кооперативної діяльності, які спрямовані на створення середовища активної мовленнєвої практики. Підкреслено, що такі стратегії забезпечують розгортання автентичних ситуацій спілкування, у яких дитина вчиться аргументувати позицію, висловлювати емоції й думки, домовлятися, планувати спільні дії та відповідати за результати групової роботи. Особливу увагу приділено педагогіці партнерства як концептуальній основі організації комунікації в початковій школі, що ґрунтується на взаємоповазі, довірі, прийнятті, добровільності та рівності учасників освітнього процесу. Обґрунтовано, що партнерська позиція вчителя сприяє розвитку в учнів упевненості у власному мовленні, ініціативності, уміння слухати й чути співрозмовника, вести конструктивні переговори, налагоджувати взаємодію та долати комунікативні бар'єри.

© Ірина Білоус, 2025

Доведено, що розвиток комунікативної компетентності школярів потребує постійного впровадження різноманітних і системних практик, заснованих на діалозі, співпраці та співтворчості, що дає змогу поступово формувати внутрішню потребу у спілкуванні, а не лише репродуктивні мовленнєві дії. Отримані результати становлять підґрунтя для подальших досліджень, спрямованих на вдосконалення педагогічних технологій, удосконалення інструментів діагностики комунікативної компетентності та методичного забезпечення розвитку комунікації в учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: комунікативна компетентність, вчитель, молодші школярі, початкова освіта, педагогіка партнерства, взаємодія, стратегія навчання.

Iryna BILOUS

PhD in Economics, Associate Professor

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8203-1350>

THE ROLE OF THE TEACHER IN DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS: MODERN STRATEGIES AND PARTNERSHIP PEDAGOGY

Abstract. The article highlights the role of the teacher as a key figure in the formation of communicative competence among primary school pupils in the context of the transformation of modern primary education. It is emphasized that communicative competence is a crucial prerequisite for successful learning, socialization, and personal development of learners, as it integrates speech, social, and emotional-regulatory skills essential for effective interaction at different levels of communication. It is stressed that the teacher's professional position constitutes a leading factor in the development of communicative abilities: the teacher shapes the style of speech interaction in the classroom, ensures psychological safety and support, models dialogic situations, and stimulates pupils' initiative in expressing their own opinions. The study demonstrates that effective formation of communicative competence is possible only under the condition of systematic implementation of modern pedagogical strategies, in particular interactive learning, dialogic-communicative technologies, role-playing and speech games, storytelling, project-based and cooperative activities, which are aimed at creating an environment of active speech practice. These strategies ensure the deployment of authentic communication situations in which the child learns to argue a position, express

emotions and thoughts, negotiate, plan joint actions, and take responsibility for the results of group work. Particular attention is drawn to partnership pedagogy as a conceptual basis for organizing communication in primary school, grounded in mutual respect, trust, acceptance, voluntariness, and equality of participants in the educational process. It is substantiated that the teacher's partnership role promotes pupils' confidence in their own speech, initiative, the ability to listen and hear the interlocutor, conduct constructive negotiations, establish interaction, and overcome communication barriers. It is proven that the development of communicative competence requires continuous implementation of diverse and systematic practices based on dialogue, cooperation, and co-creation, which gradually foster an internal need for communication rather than mere reproductive speech actions. The obtained findings provide a basis for further research aimed at improving pedagogical technologies, refining diagnostic tools for assessing communicative competence, and enhancing methodological support for the development of communication among primary school pupils.

Keywords: communicative competence, teacher, primary school pupils, primary education, partnership pedagogy, interaction, learning strategy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування початкової освіти розвиток комунікативної компетентності молодших школярів визначається одним із ключових результатів освітнього процесу. Від здатності дитини ефективно спілкуватися, висловлювати думку, слухати співрозмовника, співпрацювати та долати суперечності залежить її навчальна успішність і соціальна адаптація. Вирішальна роль у цьому процесі належить учителю, який виступає організатором мовленнєвої взаємодії, моделює комунікативне середовище та забезпечує психологічні умови для прояву мовленнєвої активності школярів. Отже, важливо визначити, які педагогічні стратегії та підходи є найбільш результативними для формування комунікативної компетентності дітей у початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади розвитку мовлення ґрунтуються на напрацюваннях відомих українських і зарубіжних дослідників, які розкривають закономірності становлення мовленнєвої діяльності та її роль у пізнавальному й особистісному розвитку дитини. Серед сучасних науковців, чії праці присвячені психолінгвістичним і педагогічним аспектам формування мовленнєвих умінь у молодшому шкільному віці варто виділити Т. О. Піроженко, О. Я. Савченко, А. С. Толкачова, Д. Гаймс, Н. Мерсер, Р. Фішер, Дж. Хетті та ін. Їхні дослідження підкреслюють важливість поєднання мовленнєвого, соціального та емоційного компонентів у навчанні й орієнтують на створення умов, які стимулюють активне, усвідомлене та емоційно забарвлене мовлення дитини, зокрема, через цілеспрямований педагогічний діалог та інструкції, що вимагають обґрунтування.

Вітчизняні автори акцентують увагу на необхідності створення освітнього середовища, що орієнтоване на активну мовленнєву взаємодію, підтримку суб'єктності дитини та партнерську позицію вчителя. Зарубіжні дослідники

наголошують на значущості педагогічного діалогу, регулярної взаємодії «учитель – учень», зворотного зв'язку та емоційної безпеки як умов розвитку комунікації. Незважаючи на значну кількість наукових праць, недостатньо висвітленим залишається питання інтеграції педагогіки партнерства та сучасних освітніх стратегій у формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета статті – проаналізувати роль учителя у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів та обґрунтувати сучасні педагогічні стратегії, що базуються на концепції педагогіки партнерства.

Виклад основного матеріалу. Концепція загальної середньої освіти зазначає, що «освітніми результатами початкової школи є повноцінні мовленнєві, читацькі уміння і навички...» [Концепція Нової української школи, 2016]. Тому комунікативні уміння та навички є першочерговими серед інших. Проаналізувавши наукові праці, ми переконалися, що роботу з розвитку мовлення слід починати з перших днів перебування учнів у школі.

У сучасній концепції початкової освіти учитель є провідною фігурою формування комунікативної компетентності молодших школярів. Він перестає бути лише носієм знань і набуває ролі фасилітатора, модератора й партнера в навчальній взаємодії, створюючи умови для вільного висловлення думок учнів і конструктивного діалогу в освітньому процесі [Толкачова, 2015; Пометун, 2022]. Дослідники підкреслюють, що саме стиль педагогічного спілкування визначає характер комунікативної поведінки дітей у класі, а відтак – якість формування їхніх мовленнєвих навичок [Дичківська, 2015; Савченко, 2013; Фішер, 2005]. Формування комунікативної позиції учня відбувається лише за умови, що педагог визнає його активним суб'єктом освітньої діяльності, а не лише реципієнтом знань. Як підкреслює О. Савченко, «готовність учня вступати у взаємодію формується не інструкціями, а живим досвідом успішного спілкування» [Савченко, 2013, с. 46]. У ситуації психологічної безпеки дитина не боїться помилятися, експериментувати зі словом, аргументувати позицію й ставити запитання.

Вирішальним чинником виступає комунікативна культура самого вчителя, оскільки молодші школярі не лише засвоюють зміст навчального матеріалу, а й наслідують стиль мовлення педагога – способи реагування, інтонаційні моделі, стратегії розв'язання суперечностей і навіть мовні кліше [Новак, 2014; Савченко, 2013]. Дослідження Дж. Хетті підтверджує, що сила впливу вчителя на формування мовленнєвої поведінки учнів є однією з найвищих в освітньому процесі (ефект зворотного зв'язку – 0,75) [Hattie, 2009].

Ще один прояв ролі вчителя – цілеспрямоване створення комунікативних ситуацій. Результативними є формати, що виходять за межі традиційної відповіді біля дошки: рольові діалоги, дискусії, робота в парах і малих групах, колективні обговорення, сторітелінг, ситуаційні вправи та проєктні завдання [Пометун, 2004; Толкачова, 2015; Bogdanets-Biloskalenko, 2024; Bilous, 2025]. Саме педагог визначає баланс участі всіх учнів, підтримує тих, хто менш

впевнений, допомагає долати труднощі у спілкуванні та спрямовує більш активних дітей на культуру толерантного висловлювання [Савченко, 2013; Піроженко, 2002]. У результаті учитель стає організатором взаємодії, у якій спілкування не нав'язується, а природно розгортається.

Системність формування комунікативної компетентності неможлива без сучасних освітніх стратегій, зорієнтованих на діалог і співпрацю. Дослідники підкреслюють, що традиційна монологічна модель викладання не здатна забезпечити необхідний рівень усного та соціального мовленнєвого розвитку учнів початкової школи [Пометун, 2004; Дичківська, 2015]. Сучасні підходи натомість орієнтовані на створення навчальних ситуацій, у яких дитина не лише відтворює інформацію, а й генерує смисли, аргументує, запитує, домовляється та виробляє спільні рішення.

Однією з провідних стратегій є інтерактивне навчання, що передбачає міжособистісну взаємодію як основу засвоєння знань. Форми «робота в парах», «робота в малих групах», «взаємонавчання», «карусель» і «мікрофон» забезпечують включення кожного учня в комунікативну діяльність, сприяють розвитку навичок слухання, аргументації, висловлювання зворотного зв'язку та узгодження позицій. Варто відмітити, що інтерактивні методи створюють природний простір мовленнєвої практики, в якому комунікація виступає водночас і засобом, і результатом навчання.

Важливою стратегією розвитку комунікативності є впровадження діалогово-комунікативних технологій, що акцентують увагу на розгортанні смислового діалогу між усіма учасниками освітнього процесу. Такі технології включають тренування запитально-відповідних циклів, дискусій, відкритих запитань, діалогів-роздумів і рольових бесід, що дозволяє поєднати когнітивну, емоційну та соціальну складові мовлення. Зокрема, дослідження Н. Мерсера доводять, що «мислення через діалог» стає важливим фактором академічної успішності учнів молодшого шкільного віку, оскільки сприяє не лише мовленнєвому розвитку, а й формуванню вміння аргументувати й аналізувати [Mercer, 2000].

До ефективних сучасних стратегій належать також освітні ігри – мовленнєві, комунікативні, сюжетно-рольові та настільні, які створюють умови для природного мовлення без страху помилки. За даними сучасних наукових досліджень, ігрові практики активізують мовленнєву ініціативність і сприяють розвитку емоційно-комунікативної регуляції – уміння домовлятися, ділитися ресурсами, визнавати позицію інших [Bilous, 2025].

Значний вплив на комунікативний розвиток має і проєктне навчання, зокрема короткотривалі освітні проєкти, презентації, групові дослідження та мініконференції. Проєктна діяльність дає учням змогу застосовувати комунікацію в автентичних ситуаціях – планування, розподіл ролей, обговорення, підготовка спільного результату [Bilous, 2025; Wray, 2005]. Як стверджує Д. Врей, участь дітей у кооперативних освітніх проєктах суттєво підвищує рівень діалогічності та мовленнєвої взаємодії [Wray, 2005].

Не менш перспективною є стратегія сторітелінгу та наративної педагогіки, що спирається на природне прагнення дитини до створення історій та наділення подій особистісним смислом. Сторітелінг формує здатність школярів структурувати висловлювання, добирати мовні засоби, передавати емоції та демонструвати точку зору [Деркач, 2022].

Таким чином, ефективний розвиток комунікативних умінь молодших школярів забезпечується стратегіями та практиками, що стимулюють часту мовленнєву активність, підтримують психологічну безпеку, ґрунтуються на співпраці та надають учням право на ініціативу. Їх результативна реалізація можлива лише за умови професійної готовності педагога до модерації комунікації та збереження партнерської позиції.

Варто зазначити, що педагогіка партнерства, закладена у Концепції Нової української школи, визначає взаємодію між учителем і здобувачами освіти як спільну діяльність рівноправних учасників освітнього процесу, що спрямована на розвиток особистості дитини та підтримку її суб'єктності [Концепція Нової української школи, 2016]. На наш погляд, ґрунтуючись на принципах взаємоповаги, довіри, відповідальності, добровільності та розподіленого лідерства, партнерська модель сприяє створенню емоційно безпечного простору, необхідного для розвитку комунікативних умінь молодших школярів.

У центрі партнерської взаємодії – діалог як провідний механізм розвитку. Дослідження Л. Калмикової та О. Савченко доводять, що саме емоційно підтримувальний педагогічний діалог виступає умовою ініціювання дитячого мовлення, підвищення впевненості школярів у власному голосі та формування мотивації до висловлювання [Калмикова, 2024; Савченко, 2013]. В умовах партнерства учитель не домінує, а разом із учнями розгортає навчальне завдання, спрямовує пізнавальну діяльність запитаннями, заохочує висловлювання й пропонує альтернативні способи пошуку відповідей [Fisher, 2005; Mercer, 2000].

Особливого значення набуває емоційна безпека, що передбачає прийняття індивідуального стилю мовлення кожного учня, підтримку замість критики, заохочення замість осуду. Як наголошує Д. Големан, позитивний емоційний фон у взаємодії «дорослий – дитина» стимулює активність префронтальної кори головного мозку, відповідальної за мовлення, планування і соціальну регуляцію поведінки [Goleman, 2006]. За таких умов дитина легше долає страх помилки, сміливіше формулює судження та виявляє готовність до діалогу.

Важливим інструментом партнерської педагогіки є створення та підтримка спільноти класу, у межах якої кожен учень відчуває належність, відповідальність і значущість власного внеску у взаємодію. Дослідження Р. Фішер і Н. Мерсер показують, що освітня спільнота, побудована на співробітництві, сприяє формуванню «культури діалогу», які стимулюють розвиток аргументації, взаємного слухання та здатності узгоджувати позиції [Fisher, 2005; Mercer, 2000].

Партнерська модель передбачає активне залучення учнів до спільного ухвалення рішень – визначення правил поведінки, планування групових

форм роботи, розподілу ролей у проєктах. Це розвиває навички переговорів, відповідальності, самоконтролю та здатності вербалізувати власні потреби й межі. У таких умовах комунікація стає не лише інструментом навчання, а й цінністю та внутрішньою потребою дітей, яка переноситься у позашкільні соціальні стосунки.

Отже, педагогіка партнерства створює природне освітнє середовище для розвитку комунікативних умінь молодших школярів. Вона забезпечує психологічну безпеку, рівність голосів, підтримку дитячої ініціативи та можливість здобувати досвід конструктивної взаємодії у реальних соціальних ситуаціях. Саме тому партнерська парадигма виступає не додатковим компонентом початкової освіти, а фундаментальною умовою повноцінного формування комунікативної компетентності.

Як бачимо, ефективність формування комунікативної компетентності молодших школярів значною мірою визначається тим, наскільки різноманітним, системним і цілеспрямованим є педагогічний інструментарій учителя. Науковці одностайно підкреслюють, що найбільший результат у розвитку комунікативних умінь досягається не за рахунок ізольованих мовленнєвих вправ, а завдяки включенню дітей у різні практики навчального спілкування, які забезпечують постійну та осмислену мовленнєву активність.

Однією з найрезультативніших форм є щоденні мікрокомунікативні практики, що містять короткі формати взаємодії: вітальні та рефлексивні кола, обмін новинами, обговорення ситуацій дня, вправи «незакінчені речення», «мій аргумент» та «емоційний стан». Ці практики підвищують частоту мовленнєвої активності кожного учня, дають змогу долати сором'язливість і формують ритуали комунікації групи [Піроженко, 2002; Погорєлова, 2018; Fisher, 2005].

На нашу думку, важливим засобом розвитку комунікації є інструкції відкритого типу. Дослідження педагогічного діалогу засвідчують, що використання вчителем відкритих запитань і інструкцій, які спонукають учня пояснювати, обґрунтовувати та розгортати власні міркування, сприяє поступовому збільшенню тривалості висловлювань і переходу школярів до логічно структурованого мовлення [Mercer, 2000; Fisher, 2005]. Учитель, який системно застосовує відкриті інструкції, формує в учнів здатність обґрунтовувати думку та вибудовувати висловлювання у послідовній логіці.

Суттєвий внесок у розвиток комунікативності роблять мовленнєві та сюжетно-рольові ігри, що моделюють соціальні ситуації спілкування: «магазин», «переговори», «рада класу», «пресконференція», «сімейна нарада» тощо. У таких форматах діти навчаються добирати відповідні мовленнєві формули, враховувати емоційний стан співрозмовника та змінювати мовлення залежно від ролі й ситуації. Доведено, що ігрова комунікація знижує страх помилки та підвищує мовленнєву ініціативність, сприяючи опануванню навичок аргументування, запитування й домовляння [Піроженко, 2002; Погорєлова, 2018].

Не менш результативним є використання командних форм роботи, таких як групові розв'язання проблеми, навчальні дискусії, колективні проєкти,

мозкові штурми та соціальні ініціативи класу. Ці формати формують навички переговорів, планування, розподілу завдань, прийняття спільного рішення та публічного обговорення результатів [Slavin, 1995; Wray, 2005; Bilous, 2025]. Згідно з дослідженнями Д. Врея, кооперативне навчання має позитивний вплив на розвиток комунікативної активності та мовленнєвої впевненості молодших школярів [Wray, 2005].

Важливим елементом педагогічного впливу є організація комунікативно насиченого освітнього середовища – простору, у якому візуальні, матеріальні та просторові компоненти стимулюють мовлення: мовленнєві куточки, тематичні стенди, емоційні шкали, центри спілкування, дошки перевірки настрою. Такі засоби спонукають дитину до висловлювання ініціативи, запиту допомоги, обміну ідеями та емоціями.

Ключовою умовою ефективності методів і форм є їх системне, а не епізодичне застосування. Практики, що підтримуються щодня, формують звичку мовленнєвої взаємодії, тоді як фрагментарні – дають короткотривалий результат [Савченко, 2013; Піроженко, 2002]. Отже, саме регулярність, варіативність і педагогічна гнучкість забезпечують стійке зростання комунікативної компетентності.

Таким чином, ефективний розвиток комунікативних умінь молодших школярів забезпечується формами і методами, які стимулюють часту мовленнєву практику; забезпечують психологічну безпеку й рівність голосів; вимагають співпраці, а не індивідуального відтворення; дають можливість учням бути ініціаторами спілкування. Їх реалізація можлива лише за умови професійної готовності вчителя до модерації комунікації та збереження партнерської позиції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що формування комунікативної компетентності молодших школярів є комплексним, системним процесом, що поєднує розвиток мовленнєвих, соціальних та емоційно-регулятивних умінь. Центральна роль у становленні комунікативності належить учителю, який, виступаючи фасилітатором і модератором, задає стиль взаємодії у класі, моделює освітнє середовище та забезпечує психологічні умови для мовленнєвої активності учнів.

Ключовою теоретичною основою для ефективного розвитку комунікативної компетентності визначено педагогіку партнерства. Вона вибудовує взаємодію на принципах довіри, взаємоповаги та емоційної безпеки, що є фундаментальною умовою для розвитку дитячої ініціативності, здатності до аргументації, ефективного зворотного зв'язку та розподіленої відповідальності. Таким чином, повноцінне формування комунікативної компетентності молодших школярів вимагає від учителя системного впровадження діалогових і кооперативних стратегій (інтерактивного навчання, проєктної діяльності, сторітелінгу), де комунікація є одночасно засобом і цінністю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні та валідації діагностичних інструментів для вимірювання рівнів комунікативної

компетентності молодших школярів, вивченні впливу цифрових освітніх платформ і технологій штучного інтелекту на якість живого педагогічного діалогу, а також у дослідженні індивідуально-психологічних і гендерних чинників варіативності комунікативного розвитку. Окремого наукового аналізу потребує інтеграція принципів педагогіки партнерства у підготовку майбутніх учителів, що забезпечить узгодженість теоретичних моделей і реальної педагогічної практики формування комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

Література

1. Деркач Ю., Чміль М. Storytelling як засіб розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи. *Молодий вчений*. № 9 (109). 2022. С. 67–73. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-9-109-16>
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид., випр. Київ: Академвидав, 2015. 304 с.
3. Калмикова, Л. О., Калмиков, Г. В., Харченко, Н. В. Психологія комунікації: наукові пошуки, проблеми і моделювання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 35(74). № 2. 2024. С. 30–35. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.2/06>.
4. Концепція Нової української школи. Київ: МОН України, 2016. 36 с.
5. Новак М. В. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 2. С. 56–58.
6. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини: монографія. Київ: Нора-принт, 2002. 311 с.
7. Погорєлова Т. В. Формування комунікативної компетентності першокласників. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 13–15. С. 44–50.
8. Пометун О. І., Піроженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник. Київ: А.С.К. 2004. 192 с.
9. Пометун О. І. Розвиток критичного мислення в початковій школі: нові виклики та можливості. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 25–32.
10. Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа) : Постанова Колегії МОН України, Президії АПН України від 22 листопада 2001 року № 12/5-2. Верховна Рада України: законодавство України : офіційний вебпортал парламенту України. Київ, 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v_5-2290-01
11. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Вид. 2-ге. К.: Грамота, 2013. 503 с.
12. Толкачова А. С. Формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів: теорія і практика: монографія. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. 216 с.

13. Bilous I., Shcherbiak I., Maslak V., Alnsour R., Jarmoch E. Z., Hubková S. Game-Based Technologies as a Tool for Developing Communicative Competence in Primary School Students within a Student-Centered Educational Context. *Journal of Education Culture and Society*. 2025. Vol. 16. No. 2. pp. 585–603. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.3.585.606>
14. Bogdanets-Biloskalenko N., Fidkevych O. Use of multimedia in the process of formation of communicative competence in ukrainian language lessons in primary schools. *Український педагогічний журнал*. 2024. №2. pp.188–197.
15. Fisher R. *Teaching Children to Think*. London: Nelson Thornes, 2005. 248 p.
16. Goleman D. *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books, 2006. 352 p.
17. Hattie J. *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. London; New York: Routledge, 2009. 378 p.
18. Mercer N. *Words and Minds: How We Use Language to Think Together*. Psychology Press, 2000. 206 p.
19. Slavin R. E. *Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice*. Boston: Allyn & Bacon, 1995. 194 p.
20. Wray D., Lewis M. *Extending Literacy: Developing Approaches to Non-Fiction Writing*. London: Routledge, 2005. 192 p.

References

1. Derkach, Yu., & Chmil, M. (2022). *Storytelling yak zasib rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly* [Storytelling as a tool for developing communicative competence of primary school students]. *Molodyi vchenyi*, 9(109), 67–73. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-9-109-16> (in Ukrainian).
2. Dychkivska, I. M. (2015). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: pidruchnyk* [Innovative pedagogical technologies]. 3rd ed. Kyiv: Akademvydav. (in Ukrainian).
3. Kalmikova, L. O., Kalmikov, H. V., & Kharchenko, N. V. (2024). *Psykhologhiia komunikatsii: naukovі poshuky, problemy i modeliuvannia* [Psychology of communication: Research, challenges and modelling]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia «Psykhologhiia»*, 35(74)(2), 30–35. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.2/06> (in Ukrainian).
4. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly. (2016). *NUS Concept*. Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine. (in Ukrainian).
5. Novak, M. V. (2014). *Teoretychni osnovy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv* [Theoretical foundations of communicative competence formation in primary schoolchildren]. *Pochatkova shkola*, 2, 56–58. (in Ukrainian).
6. Pirozhenko, T. O. (2002). *Komunikatyvno-movlennievyyi rozvytok dytyny: monohrafiia* [Communicative and speech development of the child]. Kyiv: Nora–print. (in Ukrainian).

7. Pohorielova, T. V. (2018). *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti pershoklasnykiv* [Formation of communicative competence of first-graders]. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia*, 13–15, 44–50. (in Ukrainian).
8. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: nauk.-metod. posibnyk* [The modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv: A.S.K. (in Ukrainian).
9. Pometun, O. I. (2022). *Rozvytok krytychnoho myslennia v pochatkovii shkoli: novi vyklyky ta mozhlyvosti* [Development of critical thinking in primary school: New challenges and opportunities]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2, 25–32. (in Ukrainian).
10. Pro Kontseptsiiu zahalnoi serednoi osvity (12-richna shkola) (2001). Resolution of the Collegium of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Presidium of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine No. 12/5-2. *Verkhovna Rada Ukrainy – Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v_5-2290-01 (in Ukrainian).
11. Savchenko, O. Ya. (2013). *Dydaktyka pochatkovoi osvity: pidruchnyk* [Didactics of primary education]. 2nd ed. Kyiv: Hramota. (in Ukrainian).
12. Tolkachova, A. S. (2015). *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti uchniv molodshoho shkilnoho viku v pozaurochnyi diialnosti shkil-internativ: teoriia i praktyka* [Formation of communicative competence of primary school pupils in extracurricular activity of boarding schools]. Berdiansk: Vydavets Tkachuk O. V. (in Ukrainian).
13. Bilous, I., Shcherbiak, I., Maslak, V., Alnsour, R., Jarmoch, E. Z., & Hubková, S. (2025). Game-Based Technologies as a Tool for Developing Communicative Competence in Primary School Students within a Student-Centered Educational Context. *Journal of Education Culture and Society*, 16(2), 585–603. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.3.585.606> (in English).
14. Bogdanets-Biloskalenko, N., & Fidkevych, O. (2024). Use of multimedia in the process of formation of communicative competence in Ukrainian language lessons in primary schools. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2, 188–197. (in English).
15. Fisher, R. (2005). *Teaching Children to Think*. London: Nelson Thornes. (in English).
16. Goleman, D. (2006). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books. (in English).
17. Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. London & New York: Routledge. (in English).
18. Mercer, N. (2000). *Words and Minds: How We Use Language to Think Together*. Psychology Press. (in English).
19. Slavin, R. E. (1995). *Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice*. Boston: Allyn & Bacon. (in English).
20. Wray, D., & Lewis, M. (2005). *Extending Literacy: Developing Approaches to Non-Fiction Writing*. London: Routledge. (in English).